

Способи реалізації суб'єктивності в науковому тексті

Створення й передавання наукового знання відбувається завдяки текстовій діяльності: у науковому середовищі це публікація результатів наукових досліджень. У цих умовах кожному науковцеві життєво необхідно розвивати навички побудови зв'язного й логічно впорядкованого тексту; формулювати свої думки зрозумілою й точною мовою; взаємодіяти з читачем, розуміти й поважати чужу точку зору.

Уміння писати наукові тексти розвивається й удосконалюється упродовж усього життя. Науковий текст підпорядкований одній домінантній комунікативній меті – бути джерелом інформації. Отже, науковий текст є найважливішим результатом наукової діяльності. Він містить опис об'єкту дослідження, опис методики його вивчення, презентацію способу або послідовності логічно пов'язаних розумових операцій, які дають можливість зробити певні висновки. Вивчення й аналіз різних жанрів наукової літератури дає уявлення про загальні принципи побудови текстів, їх стереотипність. Стереотипність простежується як в композиційній організації тексту, у використанні типової ситуації, так і у використанні лексичних, морфологічних і синтаксичних засобів, в організації типів наукових текстів.

Науковий текст є формою наукової діяльності. Загальний зміст функцій наукового тексту в широкому сенсі можна визначити як пояснення, що містить опис результатів пізнання й фіксацію способу застосування цих наукових результатів. Серед дослідників науковий текст традиційно асоціюється з комунікативною спрямованістю на об'єктивність, із відсутністю упередженості, тенденційності. Науковий виклад розрахований на логічне, а не на чуттєве сприйняття, тому науковий стиль тяжіє до мовних засобів, позбавлених емоційного навантаження й експресивних фарб.

Усупереч цій точці зору в науковому тексті віддзеркалюється як об'єктивна, так і суб'єктивна інформація. Оскільки процес пізнання є власністю кожного окремого дослідника, тому й суб'єктивна оцінка не може не знаходити відбиток у науковому тексті. Наука – це не лише логіка, але й джерело складних емоцій. Останнє мотивує використання образної лексики й експресивних мовних конструкцій. Це значною мірою визначається галуззю науки, мовним жанром, а також авторською індивідуальністю. До основних засобів демонстрації оцінки змісту наукового тексту належать лексичні засоби, які зазвичай домінують над граматичною категорією. Звідси поява образної лексики, порівнянь, аналогій, конструкцій експресивного синтаксису: питань-відповідей, паралелізмів, повторів, цитат, невласне прямої та непрямої мови.

Суб'єктивна інформація в науковому тексті реалізується у формі оцінки «старого» знання, що відтворює інтертекст наукової галузі, у формі актуалізації «нового» знання, безпосередньо отриманого науковцем, який проводив дослідження, а також як засіб відтворення рівня особистої участі в отриманих результатах. Вияв, демонстрація знання як інформації в науковому тексті визначається вимогою до автора тексту бути об'єктивним під час викладення «свого» і «чужого» знання. У цій ситуації здійснюється синтез нового знання й привласненого (вже відомого). Інакше кажучи, автор завжди є присутнім у науковому тексті, як автор дослідження або як суб'єкт, на якого посилаються.

Отже, крім суто наукової інформації читач отримує комплекс відомостей і про суб'єктів знання, про їх науково-пізнавальні й ідеологічні переконання, що істотно ускладнює змістову структуру наукового тексту, перетворюючи її на систему, організовану ієрархічним способом. Автор наукового тексту визначає акценти в повідомленні, підкреслює те, що вважає актуальним; із цього згодом складається уявлення про те, як він ставиться до того, що викладається.

Науковцям необхідно пам'ятати, що інтерпретаційний, «авторський» компонент змісту наукового тексту не може реалізовуватися в традиційній системі оцінювання: «добре-погано». Він повинен трансформуватись у властивій науковому стилю формі: «добре» означає «істинно», «достеменно», «погано» означає «неточно», «недостовірно». Зазвичай, у науковому тексті протиставляється «старе» знання, заздалегідь об'єктивне, перевірене, і нове знання, обов'язковою умовою правильності якого є його аргументація, що реалізується в змісті тексту, його композиції, а також за допомогою мовних засобів. Наприклад:

Об'єктивна оцінка наукової інформації	Природно, безперечно, навряд чи, начебто, у дійсності, насправді; точніше; зрозуміло; безсумнівно, але; швидше за все, на перший погляд, врешті-решт, зрештою, дослідження показало, досвід (розрахунки, аналіз) підтвердив, можна припустити, як відомо.
Суб'єктивна оцінка наукової інформації	Думається; думаємо, що; здається, що; за нашим переконанням, уявляється вірогідним (правомірним), викликає сумнів, спадає на думку, й(і)мовірно.

Автор наукового твору повинен викладати власну точку зору як протилежну «старій», наводячи аргументи на користь «правильності» своєї думки. Проте існують випадки, коли автор наукового тексту звертається до послідовного аналізу «старого» знання, пропускаючи його крізь «сито» власної гіпотези, або доводячи його цілковиту неспроможність. До текстів цього типу належать міркування, доказ, пояснення. Базова структура міркування охоплює посилення й висновок, який не завжди є верифікованим, бо залежить від посилення, які можуть бути як істинними, так і хибними. Пояснення ж за структурою нагадує доказ, проте аргументами тут можуть бути лише конкретні приклади й факти, які дозволяють визнати висунуті автором тези. Докази складаються з тези (основне судження, правдивість якого повинна бути доведена) й аргументів (положення, що доводять тези).

Отже, якщо в тексті-міркуванні первинне посилення повинно сприйматися читачем на віру, то в тексті-доказі теза підтверджується фактами, на підставі яких науковець робить висновок про правильність тези.

Наведені способи суб'єктивної характеристики «старого» знання реалізуються по-різному в кожному з жанрів наукового стилю. Найяскравіше вони виявляються в рецензії й монографії. Це пов'язано з цілеспрямованістю названих жанрів, яка втілюється як послідовна характеристика (= тобто, оцінка) вірогідності/ невірогідності знання або детальна характеристика проблеми загалом, яка позначається як певна дослідницька платформа для демонстрації процесу формування нового знання. У різного типу наукових статтях найчастіше невірогідність «старого» знання впливає з того, що 1) автор не погоджується з цією точкою зору; 2) точка зору автора протилежна наявній, тому ця точка зору неправильна, бо точка зору автора цілком аргументована.

Отже, оскільки науковий текст будь-якого жанру є завершальним етапом наукової творчості, кожен дослідник, працюючи над науковим текстом, обов'язково повинен враховувати, що наукове знання охоплює як об'єктивне, так і суб'єктивне знання автора.

Висновок. Новизна проведеного дослідження полягає в тому, що в роботі проводиться порівняльний аналіз засобів і способів вираження об'єктивної й суб'єктивної інформації в науковому тексті як одного з основних елементів його структури.

Список бібліографічних посилань

1. Горошкіна О. М., Шугова Л. І. Науковий текст: особливості мови та стилю: навчально-методичний посібник для аспірантів. Луганськ : Світанок, 2013. 138 с.
2. Селігей П. О. Український науковий текст : проблеми комунікативної повноцінності та стильової досконалості : автореф. дис ... д-ра філол. наук. Київ : Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2016. 36 с.
3. Сурмін Ю. П. Наукові тексти: специфіка, підготовка та презентація. Київ : НАДУ, 2008. 184 с.

Одержано 24.10.2019